

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-ȘTIINȚIFICĂ-LITERARĂ.

Apare

de două ori pe lună
la 10 și 25-lea a fiecărei luni.

REDACTOR:

GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament:

Pe an 6 fl. (14 franci.)
Pe 1/2 de an 3 fl. (7 fr.)

NEADEVĂRURI ÎN MESAGIU.

Scopul nostru este a desvăli neadevărul pre tot terenul: în știință, în politică, în viața noastră socială. Nu ne temem de nimic; n'avem de pierdut căci noi, după părerile »apostolilor românești«, suntem renegați, trădători de nație. Nu ne temem nici de mânia domnilor, nici de popor. De la domni n'așteptăm nimic, de popularitate la popor n'avam lipsă, n'am avea ce face cu dînsa. Popularitatea la noi umblă cu multă mișeliă. Aripile ei sunt făcute din velul minciunilor, blăstămățiilor. Noi nu voim să sburăm în văzduh, suntem oameni; nu voim să trăim în vîntoasele conduse de spiritele necurate, lăcașul oamenilor e pămîntul, acolo vom trăi și noi.

Și așa, noi cei ce nu sburăm, căutând în sus la cei ce sboară, îi vedem în toată golătatea lor. Avem drept a rîde de ei; a-i ocări vîzîndu-i umflați de fală, însă goli de tot.

Vom merge în vecini. Cu ocaziunea deschiderei corpurilor legiuitoare din România Regele statului rumân, în fața senatorilor și depu-

taților a cetit un mesagiu plin de frumsețe. Pre noi mult ne interesează pasagiul următor:

»Relațiunile noastre cu puterile străine sunt din cele mai amicabile. România, prin *corectitudinea* sa în raporturile internaționale, prin *moderațiunea* sa, prin dorința nestrămutată de fa păstra Europei, în marginile puterilor sale, neprețuitele bine-faceri ale păcii, a devenit un factor stimat în concertul european.«

Toată lumea o știe că într'un stat constituțional responsabilitatea pentru cele zîse de rege e așezată pe umerii guvernului. Guvernul îdă cuvinte în gura regelui, așa dară criticând cele zîse de rege, nu critizează omul fapta regelui ci fapta guvernului care a dat cuvintele critizate în gura monarhului.

Pentru cele zise de regele României în mesagiul pomenit guvernul românesc e răspunzător.

După afirmarea guvernului Cătărgiu România cu noi trăiește într'o prietenie sinceră. România cu Ungaria în toate zilele se sărută laolaltă și dacă nu se vîd în careva zi, li să rumpe inima de dor. Cetățenii români din statul românesc de exemplu tot cu cărnați îi cîntesc

pe Unguri și sîntesc o mare bucurie cînd le pot face ceva după plac. Mai ales jînimca, floarea Romîniei, e pătrunsă de adîncea iubire cîtră noi. Pentru înflorirea statului vecin 'si-ar vîrsa sîngele; zî și noapte lucră din resputeri ca Ungaria să fiă tare și mare. Jînimca romînă n'are alt dor decît a susține prietenia cu Ungaria. O »corectitudine« și o »moderațiune« ne mai pomenită să strecură din toate faptele vecinilor și noi stăm uimiți de marea iubire documentată într'atîtea rînduri față de noi.

Dacă cele zîsî în mesagiul guvernului sunt adevăruri, atunci Romînia are două cozi, cu una de lovește cu cea-laltă ne adîă. Are două guverne: unul ne suride, ni e prietin, celalalt îmbarbătă oameni să se rîscoale în contra statului nostru; două politici: una pentru pace, alta pentru rîsboiu; două jînimi: una pentru scoli, alta pentru joc d'a politica; două fețe: una ne suride, alta ne înspaimîntă.

În laturi cu gluma.

Toate statele 'și-au elementele lor de disordine. Nu se poate porunci cetătenilor cum să cugete despre oare-care lucru. Sunt elemente cari fac o politică aventuroasă predicînd ură și rîsboiu contra vecinilor, în contra păcii. Însă în toate statele cîtva asezate guvernele se nîzuesc ca aceste elemente cu a lor politică de tot primejdioasă pentru pacea comună și bună-înțelegerea cu vecinii, să fie isolate. Firește guvernul în cazul acesta se poate fâli apoi înaintea lumii cu »corectitudine« și »mo-

derațiune« și tot omul va și crede că »neprețuitele binefaceri ale păcii au devenit un factor stimat« înaintea guvernului vorbitor.

Romînia însă e statul surprinderilor. Ce e adevăr pentru alte state, în Romînia nu e recunoscut de adevăr; ce e dătorința guvernelor într' alte state, în Romînia guvernul se joacă cu vorbele dacă este vorba de împlinirea aceleia.

O să dovedim.

Stau sub ochii nostri statutele Ligei »pentru unitatea culturală a romînilor,« Scopul acestei societăți ar fi (art. 2.):

». . . a cultiva constiința solidărității în întreg neamul romînesc și a întretine o mișcare care se legitimizeze misiunea culturală a romînilor în Orient.«

Bine. Liga 'si-l are scopul frumos pentru care toți romîni sunt dători a se lupta. Noi încă am sluji scopului dacă am avea cu cine să stăm în vorbă.

Mijloacele principale pentru ajungerea scopului ar fi (art. 4.):

»a) Înființarea de săli de lectură și biblioteci, b) Tipărirea de cărți în edițiuni populare, c) Sprijinirea publicațiunilor care ar lucra în scopul Ligei, d) Conferințe și întruniri publice, e) . . . f) Organizarea de congrese anuale ale membrilor Ligei, g) Formarea unui fond de ajutoare prin cotașiuni, subscieri de bună voiă, donațiuni etc.«

Scopul Ligei stătorit în statute însă e un neadevăr, o minciună. Liga cu cultura romînească n'are nici o treabă; nici n'are de făcut cu »întreg neamul romînesc«, cu bucovineni, cu besarebeni, numai și numai cu noi, cu ungurenii. După lucrarea Ligei pîna astăzi, putem zice a ei scop e pur politic: o cu-

parea Ardealului până la Tisa. Pentru ajungerea scopului inegrării ungarilor; susținerea unei mișcări care »să legitimizeze neapținutudinea ungarilor a forma stat, a duce o cultură în mijlocul Europei.«

În statutele Ligei așa-dară stă una, fapta și mișcarea ei e alta.

Da, pentru ajungerea scopului Liga:

a) înființază săli de lectură, b) tipărește cărți, pentru inegrarea ungarilor. c) Sprijineste publicațiuni (Tribuna din Sibiu), a căror dătorie este ocărîrea instituțiunilor, legilor statului unguresc. d) ține conferințe și întruniri publice ca să le aducă în mișcare spiritele contra statului unguresc, e) Organizază congrese pentru documentarea, că Carpații sunt românești și că Carpații de unguri sunt furați, f) formează fond de ajutor pentru toți ticăloșii, pentru un Lucaciu, Albini, Popovici, Slavici, Balteș, Căsălțan (frumoasă companiă!), etc. etc. oameni cu muști pécaciule, de oamenii cei cinstiți de tot încunjurați. Bani sunt pentru Liga din București.

Și Liga o amuță toată Europa în contra statului unguresc; prin broșuri mincinoase, prin retăcerea adevărului, prin scornirea neadevărurilor, susține o luptă spurcată în contra noastră încât ne cuprinde greață de atâtea neomenii, lăpădături, blăstămății publicate în nuncle neamului nostru ca adevăruri. Toate blăstămățiile facute la noi de niște oameni răutacioși în contra statului sau mai marilor, sunt felicitate prin telegrame pline de oca-

ra ungarilor și de mărimea reutăcioșilor. Liga ne îndeamnă ca să trecem la neunire; trimete între noi spioni, ne investigatează poporul prin sate, precum a făcut Grădiștean în anul trecut și samănă între noi ură ca să fim iloiali, rei patrioți ma chiar trădători de patriă. Prin congresele sale (Severin, Roman etc. etc.) publică răsboiu până la moarte în contra statului nostru și tinerii nostri rătăciți sunt sălutați acolo ca cum ei ar fi semizei românilor.

Făcut-a ceva cultural Liga până astăzi? Nimic. Făcut a ceva pentru cultivarea conștiinței de solidaritate în întreg neamul românesc? Contra rușilor, nemților, turcilor un cuvânt nu s'a rădicat până azi. Legitimat-u-s'a misiunea culturaa a românilor în Orient? Ba. Aceasta a vrut să o legitimizeze numai și numai prin inegrarea ungarilor.

Așa-dară în România clocotesc spiritele; susțin o luptă infocată a cărei scop ar fi ștergerea Ungariei de pre fața pământului.

Cine sunt membrii Ligei? — tinerimea românească, toți profesorii de la universități și alte școli, toți senatorii, deputații, corporilor legiuitoare, toți amployații, toți meseriașii și toți ministrii statului românesc, toată presa, așa-dară toată România cu mic cu mare. Până astăzi un glas nu s'a auzit în contra acestei societăți și faptele sevărsite de ea au fost mărite până la al șeptelea ceriu.

Profesorii a lăsat junimea de la carte ca să se întrunească în congrese; luni de zile n'a învețat

nimic; guvernul a înlesnit călătoria pruncilor prin bilete gratuite, și a împărțit bani între ei; toți ticăloșii fugiți de la noi au fost bine primiți în România căpătând catedre și alte posturi bine salarizate. Lucrul de căpătanie: ca în congrese să fie vorbă de ocuparea Carpaților și de ocărîrea ungarilor. Care sbiera mai tare în contra statului nostru acela cu un călcăiu era mai mare patriot de cât altul. Junimea română s'a dat cu lucruri goale; nu face nimic, lăudați au fost ei pentru multe frazuri, — după ce în statul nostru au lovit ei.

Oare dl primministru al României să n'aibă cunoștința de aceste lucruri?

»Primirea strălucită — cuvintele din mesagiu — și cordială ce 'Mi-s'a făcut anul acesta în călătoria mea la curțile din Londra și Viena este o dovadă viuă de prețel ce se pune pe amițiția noastră și de bună situațiune a statului român.«

Și Maiestatea Sa Regele României cu așa primire s'ar întâlni la noi în Ungaria, în ori-ce loc, după-ce între unguri are o popularitate mare și pretenia României între noi e bine prețuită.

Însă după primirea strălucită de la Viena, precum ne înștiințează, n'a fost bine primit Maiestatea Sa în București de ligisti după-ce acestia n'au fost indestulți cu fapta regelui.

C'un cuvânt amițiția accentuată în mesagiul de tron cu statele străine e un neadevăr. Amițiția nu lipsește din partea Ungarei. Statul unguresc mult ar prețui o prietinie

sinceră cu statul românesc. Nu se poate, dupăce în Romania toată suflarea e agitată în contra noastră.

Amițiția declarată prin cuvinte goale nu ne folosește nimic. Ne am fi bucurat dacă mesagiul de tron ar fi publicat răsboiul în contra noastră și cu Liga am trăi în pace, pentru că mai mult ptețuim amițiția popoarelor decât a guvernelor. Guvernul n'ar putea purta răsboiul fără popor, poporul — să poate vede — și fără guvern poartă răsboiul în contra statelor străine. Poporul e tare, are curaj față cu un regim; guvernul n'are putere, cutezanță a lucra în contra Ligei.

Intr' alte state însă guvernul gonește minciuna în viața publică, oficioasă. Dacă o societate e organizată pentru scopuri culturale, e dătoare a lucra după statutele întărite de regim. Nu facă atunci politică și încă o politică dusmănoasă față cu statele vecine. Intr' alte state elementele de disordine nu sunt mărite, nici lăudate, nici părătinite. În Romania însă sunt bine primite toate elementele, drojdiele noastre, după-ce acele să duc dela noi cu sudalma în gură contra statului nostru.

Noi n'avem păcate față cu România. Ii cinstim independența. Nu ne trebuie nimic din ea. Am avea lipsă de iubirea ei. A regimului datorie ar fi a înlesni câștigarea acesteia iubiri, iar' nu a-o îngreuna, a lucra, ca pasagele în mesagiul de tron să nu fie vorbe goale, neadevăruri, ci fapte.

Grig. Moldovan.

ELEMENTE ROMÂNE ÎN LIMBILE STRĂINE.

I.

Toți etnograful au rolovat puterea de rezistență a Românilor. Nici unul din popoarele învecinate n'a putut să-l absoarbă; din contră, creșterea lor e constantă și în paguba elementului străin. Ei sînt inzestrați c'o forță rară de expansiune, mulțumită ocupațiunii lor de căpetenie — păstoritul. Ca ciobani, Românii pribegeau din pășune în pășune și acestei porniri îi datorește poporul nostru puternica sa expansiune între Marea Adriatică și Marea Neagră. Pe lângă creșterea vitelor se adaoase facerea brânzei și negoțul caravelor (*turma* cu sens de „caravană» în Serbia și Muntenegru). Vorba *brânză* (sub forma *brenza* »caseus valachicus« într'un document ragusan din 1357) și aproape întreaga terminologie ciobănească s'a împrăștiat în munții Carpați și în țările învecinate prin migrațiunile Românilor în Alpii Dalmației și în Carpați.

Această migrațiune, începînd încă din secolul al XII-lea, porni în două direcțiuni opuse.

Una pîtrunse mai întîi în Serbia și de aci spre Nord în țările locuite de Croați pînă la Triest, lăsînd în urma lor diferite colonii (ca în Istria orientală și în insula Veglia), cari pînă astăzi deși slavitate, dovedese prin limbă originea lor românească.

Alta apucă spre Nord-estul Europei și înființă în Galiția un șir de colonii numite »românești« (Woloska, Wala-chowka, Wolochoy), cari, izolate, se contopiră cu Ruteni, dar lăsără despre existența lor urme în toponimia Galiției, în graiul Rutenilor, în costumul și în datinile Huțeanilor.

Miklosich urmărește într'o importantă monografie, căreia îi datorim și datele de mai sus, aceste migrațiuni pe de o parte în Istria, Croația și Serbia, iar pe de alta în Galiția, Polonia, Rusia mo-

ridională, apoi în țara Cehilor, Moraviilor și Slovacilor¹.

Grupăm în tabloul următor elementele ciobănești împrumutate din terminologia românească și cari sînt comune mai tuturor popoarelor slave sau slavitate:

bacza „baci», la Poloni; *baça*, la Moravi și Slovaci;

brenca, la Serbi: *bryndza*, la Ruteni; *brendza*, la Poloni; *brynza* la Slovaci;

dêli »deal«, la Serbi; *dil*, la Ruteni; *dêl*, la Slovaci ca nume de munte, precum »măgura« în Galiția;

frula »fluer«, la Serbi; *fujara*, la Ruteni; *flojara*, la Huțeani; *fuiarka*, la Poloni;

glag »cheag«, la Moravi; *glieg*, la Ruteni; *klag*, la Poloni;

merinde, la Ruteni; *merenda*, la Slovaci;

putera »vas de făcut brânză« (putină), la Ruteni; *putyra*, la Poloni și Slovaci; cf. *gjelata* (la Poloni) și *geleta* (la Slovaci) din »găleată«;

struga »cîreadă mare« (strungă) la Serbi; *strunga*, la Slovaci;

taystrá »traistă«, la Ruteni; *taneystra*. la Slovaci;

turma »caravană« la Serbi și la Ruteni; *turma* »turmă« la Poloni; *turmar* »cărăuș« în Croația;

urda, la Ruteni; *horda*, la Poloni; *urda*, la Slovaci;

vatra, la Slovaci; *watra*, la Poloni; *vatra* »foc« (cf. lat. *focus*) la Ruteni (*vaterka* »vatră«);

zentică »jîntiță«, la Ruteni; *zencyca*, la Poloni; *zincica*, la Slovaci.

Afară de nomenclatura pastorală comună, mai avem de înregistrat urmele izolate lăsate de Români în vocabularul acestor popoare.

¹ Miklosich, *Ueber die Wanderungen der Rumänen in den Dalmatinischen Alpen und den Karpathen* Wien, 1880.

În limba sorbă: beșika, baloga (cf. balo), katun (katumar, katumișto) »regio pastoria«, kukuta, kustura, klisura »strimtoare« (clausura), faca »față«, lușija »leșie«, urlati »urlu« etc.

În limba slovacă: drac »balaur«; cf. moldanky, »bucium« (= moldovenesc) etc.

În limba ruteană: arhat (argat) »lucrător cu luntrele de pescari«, cara și carina »țeară țearină«, dzer »zer«, korkobec »eureubeu«, malaj, part »noroc« (parte), sap »sapiă«, sokotiti »pasc« (socefese), trembyta »trimbiță«, vatah, zenepyn »șneapăn«; — buna, bunyka; moșa moșul, mușia (la Rutenii din Bucovina: — bowhar »boar«, bukata, cara »gloată« (țoară), facarnyj »fațarnic«, fijin »fin«, foja »eracă« (foaie), folos, frembija »frânghie«, harmasar, kapestra, karuca »căruță«; kiptari »pioțtar«, lew »leu«, lok, malaj și mamalyga, putere »putere« (puternyi »puternic«), putnia (putină) »vas de lemn pentru adăpat caii«, rypa, samanaty »a sēmōna«, stympyrati, țjar »ehiar«, urytnyi »urit«, ware »oare«, venit »folos«¹.

Cum se vede, elementele românești din ruteana sînt importante și numeroase. Ele de sigur ar putea fi considerabil sporite, exploatându-se în această privință colecțiunea etnografică întreprinsă de societatea geografică rusă, care a trimis, acum 20 de ani, o misiune științifică dirijată de Ciubinski pentru explorarea teritoriului rutean. Lucrările (Trudy) au început să apară de la 1872 și îmbrățișează întregul material etnografico-statistic a regiunii meridionale a Rusiei. Acoastă publicațiune intr'adovăr monumentală este de o importanță capitală și pentru folklorul român²

¹ Pe lângă aceste elemente lexicale, nume de munți, păduri și riuri în Galiția: ca Măgura Negrowa, Lungul, Rotundul, Kapul; și nume de sate: ca Akryszory, Fereskul, Strymba etc. culesse de Kaluznjacki ap. Miklosich, *Wanderungen*, p. 25 urm.

² *Trudy* etnograficesko-statisticeskoj ekspedicii v zapadno-russkij kraj, 6 vol. Petersburg, 1872—77, și anume: Materiale (superstițiuni, cresuri, fermece, ghicitori și proverbe); II Basme; III Calendar popular (credeințe, obiceiuri și cântece privitoare la diferite zile); IV Sărbători și Datini (la naștere, otez, nuntă, înmormintare etc.); V Căntece (de dra-

Dintre popoarele slave, nici unul n'a venit cu României în atingere mai intimă și mai îndelungată ca Bulgariei. Pe lângă aceasta, s'afliă sate în Bulgaria și Serbia, mai ales pe malurile Dunării, locuite aproape numai de Români. Limba bulgară trebuie deci să fie foarte bogată în românisme din diferite epoci; din nenorocire, vocabularul bulgar n'a fost încă nici măcar codificat, necum supus unei cercetări științifice. Vom face dar numai câte-va indicațiuni culesse din monografia lui Miklosich asupra vorbelor străine în limbile slavice³:

Cer (cerrus), disagi, kapacina, kapistra (la boi), karuca și karuear, furka și furkulica, gușa, lega »credință«, lișija, maj (adv.), masa, palarija, placinta, porta, pazitor, puș și puika etc.

Și mai săraci în informațiuni ne aflăm față cu limba albanesă și neogreacă, asupra cărora limba noastră — în special dialectul macedo-român — a trebuit să influențeze prin îndelungul contact al elementului românesc cu aceste popoare. Asupra acestui punct important n'avem nici măcar o simplă indicațiune¹.

goste, casnice, satirice etc.) și VI Obiceiuri juridice și Elemente etnice (Evrei, Poloni și alte naționalități nerutene)

³ Miklosich, *Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen*. Wien, 1867.—Cf. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, p. 115, unde se citează de asemenea câteva românisme. Intr'un articol „le mécanisme grammatical peut-il s'emprunter?“ publicat de Bréal în *Mémoires de la Société de Linguistique*, vol. VIII, 2. 191—192 (1890) Mōhl adaugă câte-va exemple instructive din bulgărește. El identifică, după Miklosich, unele colective bulgare cu desinența pluralului românesc în *uri*, și rapoartă vocativele sërbo-bulgare în *-le* la vocativele românești întrebunțate cu articol ca *omu-le!* Mai adăogăm diftongii *ea* și *oa*, trecuți de la Români la Bulgari, la Țigani și la Slovaci.

² D. Erbiceanu, în *Croniciarii greci* (Buc. 1888) p. XII notă, pomeneste de câte-va românisme în limba neogreacă (ca τζάρα, μουσία etc.); dar d-sa, uită, că acestea aparțin stilului cronicarilor, iar nici de cum limbei grecești. Aceasta o atât de adevărat că visterul Stavrinis însoțește poema-i despre isprăvile lui Mihail Viteazul (cf. Legrand, *Recueil de poèmes historiques en grec vulgaire*. Paris, 1877) c'un mic vocabular de „λόγια βλαχικά“: ca Δόμνα (ή γυναικα του άφεντός της Βλαχίας), Καλαρισίδες (Καβαλλαρία), Μβουζάτια (= bucate „avere“), Τζάρα (όλη ή έπαρχια της Βλαχίας) etc.

Spre a termina cu popoarele din peninsula balcanică, ar trebui să pomenim ceva și despre românism în limba turcă; dar nici aici nu sîntem mai norocoși și cu toate că există o scurtă monografie despre elementele slave, maghiare și române în vocabularul turcesc — ultima lucrare a lui Miklosich — ea e cu totul imperfectă și abia atinge chestiunea. Ca o curiozitate relevăm faptul că autorul ei n'a putut descoperi de cît un singur cuvînt românesc în limba turcă — *masa* — ce-l regăsim la Sërbi și la Bulgari².

II.

Ne-a mai rămas să vorbim despre trei popoare, cari de secole trăiesc pe solul patriei noastre și ale căror vicisitudini istorice presintă o analogie izbitoră: Armeni, Evrei, și Țigani. Cîteși trele ale lor idiome au fost influențate de limba română, dar în proporțiuni neegale, ce corespund probabil stării sociale și intelectuale a fie-căruia din aceste popoare. Le vom cerceta treptat după gradul acestei influențe.

Țigani au încercat o înrîurire covârșitoare și România fiind unul din principalele popasuri ale acestui neam pribeag înainte de a se fi răspândit în Europa, idioma lor este ca și imbibată de elemente românești. Și acest capital lexical ei l-au purtat cu dinșii în lungile lor colindări prin toate țările europene. Intr'o lucrare capitală Miklosich urmărește aceste cutreceri ale graiului țigănesc de-alungul Europei și constată, că unele românisme definitiv intrate în limba Romilor (cum se numesc ei înșiși), au fost transportate până la punctul extrem al migrațiunii Țiganilor în Europa, până în Spania. Intr'adevăr, în sub-dialectul țigano-spaniol regăsim vorbe ca *ceriu*, *iert*, *lume*, *plaiu* și altele de aceeași importanță semantică³.

După materialele adunate de ilustrul

¹ Miklosich: *Die slavischen, magyarischen und rumänischen Elemente in türkischen Sprachschatze*. Wien, 1889.

² Miklosich, *Ueber die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europas*. Wien, 1872—78, vol. II, p. 42 și passim.

slavist ne vom încerca a da o idee de importanța împrumuturilor țigănești, alegînd cu preferință colecțiunile lexicale făcute în provinciile odinioară românești, Basarabia și Bucovina.

Aceste împrumuturi pot fi grupate după următoarele categorii:

Corpuri și fenomene cosmice: *ceriu*, *stea*, *curcubău*, *nouri*, *aier*, *rou(ă)*, *fîlgerii*, *tunili* (*tunet*), *untunerecu* (cf. *galbăn*, *albastru*);

din sfera politică și militară: *ympyratu* și *ympyrateasa*, *moșiya*, *ryzboiu* și *bataliya*, *oaste* și *oștean*, *oraș* și *cetate*, *turnu*, *săjata*;

din sfera religioasă: *pomana* și *bo-daprostia* (cu sens de »jertfa«), *nunta* etc.;

nume de animale: *leu*, *șerb* (*cerb*), *momită*, *mătă*, *șoricu*; *gulturu* (*vultur*), *rața*, *cocostire*; *broasca*, *scoică*, *topirlă* (*șopîrlă*);

noțiuni relative la timp: *primăvara*, *toamna*, *dimineața*, *sadauna* (*tadauna* = *totd.*), *pe urmă*, *lung*, *des*, *scurt* etc. precum și numele unor zile ale săptămîinii ca *luyi* (= *luni*) și numeralul *cinci-zeci*;

noțiuni privitoare la spațiu: *câmp*, *munte* (cu sens de »stîncă«), *plaiu* »*munte*« *marea*, *lac*, *păriu*, *izvor golbură* (*holbură*), *mal*, *iezură* etc.;

unelte indispensabile Țiganului: *am-nariu*, *iasca*, *lyulyvană*, *coasă*, *tocilă*, *pricioas*, *zmoală* etc.

Vorbe române cu sufixe țigănești și anume: adjectivele: *luminimi* »*luminos*«, *escuțin* »*ascuțit*«; substantivele: *judesau* »*judcător*«, *ymprejuralesco* »*împrejurime*«; verbele: *judekin* »*judcă*«, *bukurisailem* »*mă bucur*«, *tristosem* »*mă înstridez*« etc.

Toate acestea într'o listă de 80 de vorbe peste tot. Numai din formula țigănească a Tatălui nostru, așa cum ea sună în Bucovina, relevăm următoarele românisme și locuțiuni întregi românești: *ceri*, *sfințit*, *împărăția*, *pe voya*, *yertesar*, în *kale* de *ispită*...

Dar influența nu se mărginește numai la vocabular, ci Țiganul a știut a-și însuși modul de a vedea și de a eugota

al Românului. Basmelo și cântecelo țigănești, culeso în Bucovina și publicate de Miklosich (în vol. IV), conțin motive și forme românești. Întâiul basm e intitulat »înșiră-te, mărgăritari« și începe cu »dui sfeți (= feți) lögofeți«; în cel d'al doilea figurează eroii legendari Parau-kașt și Parau-ol-bari, o traducere literală după »Frânge-lemne și Sfarmă-peatră«, și Zinole ca genii role fomecești; cel d'al patrulea intitulat »Nazdravanu« reproduce formula inițială a basmului românesc: phenem ka sas ek împăratu »spun că era un împărat (= ci că era un. . .)«; cel d'al zecelea e intitulat »Petri Fet-frumos«.

În fine, ca o ultimă analogie, eroul cunoscutei legende despre mânăstirea Argeșului poartă și la Țigani din Turcia (Miklosich III, 12) numele de *Manole*, dar acolo e vorba de un pod ca și în tradițiunea greacă. În nici una însă din tradițiunile respective la celelalte popoare nu figurează un meșter cu numele de *Manole*³.

Din contră, Țigani, din cauza stării lor degradate, n'au transmis vocabularului român de cât' un număr infim⁴ de vorbe și acestea denotă în special însușiri nefavorabile.

Atari țiganisme sînt :

ciurdesc în loc de »fur« aplicat în special Țiganilor: din corao »fur«, la participiu *cordo*, de unde verbul românesc;

calău »gâde« din *kaló* »negru, țig-

³ Vezi studiul meu *Legenda meșterului Manole la Grecii moderni* în Convorbiri lit. XXII, 669—682.

⁴ Curat absurde și fantastice sînt următoarele aserțiuni făcute de străini în această privință. Un oarc-care Kohl (ep. Pott, »Zigeuner« I. p. VII nota) pretinde despre Românii din Transilvania, că dinșii, avînd mai mult a face cu Țigani, au împrumutat de la ei »o mulțime de vorbe pentru lucruri și fapte necuviincioase«. Iar cunoscutul țiganist francez Bataillard (în »Les derniers travaux relatifs aux Bohémiens dans l'Europe orientale« în *Revue critique* din 1870. II, 181—218) susține la p. 179 nota: »Un roumain très intelligent m'assure (observation fort importante si elle se vérifie pleinement) que tous les termes de métier en

gan«; calăii recrutându-se mai ales dintre Țigani;

benga »drac«, vorbă familiară cu deosebire în Moldova, de la *benga*, numele țigănesc al diavolului;

baros »cioacan mare și grou«: vorbă țigăneasă din *baró* »mare« etc.

Mai adăogăm și sufixul adjectival țigănesc *enghero* (cf. *herongeru* din *here* »coapsă«), care s'anină la unele vorbe spre a le da o înfățișare ridiculă: *suffen gheru* (sufflet), *fofengheru* (lucefărul dimineații), *bostromengheru* (originea și însemnarea obscuro) etc.

De aceeași origine sînt în sfîrșit vorbele: *rudar* »țigan aurar«, *dirvar* »țigan lemnar«, *puradeu* »prunc de țigan« (cf. *danciu* și *dânciuciu*), *tanana* »joc țigănesc«, *șandrama*. . . pe cînd, din contră, expresiuni relative la viața țigăneasă (ca sălaș, șatră, laic, vatră, giude, vătăf, bulubasa etc.) au pîtruns din românește în graiul Romilor.

Sub-dialectul evreo-german din România a împrumutat de asemenea o serie de românisme foarte întrebuintate și cari în majoritatea casurilor nu posed echivalente germane. Din punctul de vedere fonetic sonul caracteristic *oa* se reduce în evreo-germana la *o*, iar silabele *că* și *gă* se resolvă în *ke* și *ghe* (ca și în ungurește).

Verbelor române li se anină desinente germane: *skap-on* »a scăpa« (*skap-e*, *skap-est*, *skap-et*. . .) etc.

Termeni importanți ca primăvară și toamnă (tomnă), ca nepot, țeran (cu pluralul germanizat: *țären-er*) au intrat definitiv în acest graiu, ca și numele animalelor: *ariciu*, *berbec*, *cioară* (coră), *maimuț(ă)*, *măgar*, *brăoasă* (*broske*) etc.

roumain, sauf innovations récentes bien entendu sont empruntés au bohémien«. E de prisos a adăogă, că nici unul nici altul nu citează vr'o probă — din motivul că o atare nu există. Nu mai puțin absurde sînt cele scrise de Baronzî (Limba română și tradițiunile ei, p. 21) despre țiganisme în românește. Este adevărat încă, că țigăneasca formează un contingent important în limba cărăitorilor din România ca în graiul h ților din întreaga Europa: vorbe hoșești ca *gagin* »stăpân«, *nol(ete)* »vin« sau *love(le)* »bani« sînt de această origine; cf. *Hasdeu. Principii de Lingvistică*, p. 44.

Căți-va termeni de grădinarie ca: porumb sau păpușoiu, caisă și zarzără, dade, pepone și strugur, coajă (kojo) și șemință etc.

Și următoarele pentru noțiuni de diferite categorii: bordei, cântar (kânter, cu accentul germanic), clește, craiu »desfrinat«' dram (drom din drâm, cu umlaut), dulap, gărlă (gherlă), han (diminutiv germanic; chändl), labă, magazie, moșie, oca (oakă), perdea (pardea), potcoavă (potkovă), șanț, talpă, tavă, tavan, vatră etc.¹

În fine Armenii, cari se așezară în Moldova încă înainte de secolul al XIV-lea, nu s'au putut sustrage nici dinșii influențe seculare, cu toate că ea nu trebuie să fie considerabilă din cauza caracterului exclusiv și al traiului izolat al acestui neam. Aceasta explică și lipsa desăvârșită a armenismelor în limba română. Din potrivă, în limba armeană au intrat mai multe românisme, cum o constată profesorul Hanusz într'un interesant studiu despre graiul Armenilor din Galia.

Cele mai multe dintr'insele aparțin regnului animal: berbegi, cerb, giunc, iepur, kokoveika, mundzul, mâța.

Importante 's verbele admise numai sub forma lor participială în unire cu un auxiliar armean: ferit și grăbit (+ilalu); ȝprit, păzit, scăpărat și suferit (+anelu);

¹ Mai pe larg despre aceasta în al meu *Studiu dialectologic asupra graiului evreo-german*. București, 1889, p. 75—78.

— și cele căto-va adjective: urit, vestit, sgrăcit...

Armean era la noi odinioară sinonim cu negustor, comerțul fiind ocupațiunea principală a Armenilor. E interesant a regăsi în graiul lor căți-va termeni comerciali ca: negustor, bolt(ă), bani... apoi expresiuni ca: domna, curtan (curtean), cumnat, giuruit, făgăduiala...

În fine seria de vorbe: arătură), brad, fag, giug, ghindă, kringă, butuk; dzer (zer), malaiu, samakis; koma, pintin, karar (cărare), porta, prund, parav (părău), furculiță, năma (numai)...¹

Aceste însemnări rezezi asupra elementelor române în limbile străine prezintă un mare interes etnologic și asemenea studii vor contribui la o mai dreaptă apreciere a influenței, ce a exercitat-o limba română asupra idiomelor învecinate și asupra graiurilor, cari trăiesc în mijlocul ei. Când se va trage bilanțul general al împrumuturilor etnice, se va vedea, că spiritul român n'a fost nici mai puțin darnic în bogăția sa, nici mai puțin larg în puternica-i expansiune ca popoarele, cari au izbutit a-și afirma individualitatea și a lăsa urme însemnate în evoluțiunea sa istorică.

Lazăr Șăineanu.

¹ Hanusz, *Sur la langue des Arméniens polonais*. Cracovie, 1886, citat și reprodus după d. Hasdeu »Armenii în România« în *Revista Nouă*, An. III (1890), p. 128—135.

DESPRE ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ.

(Urmare.)

V.

Choricarii și istoricii.

Dintr'acea împrejurare, că chronicarii și istoricii medievalului nici când nu amintesc de românii lui Trajan ce locuiau în Dacia, deducem aceea, că aceștia în întreg decursul evului mediu nici n'au locuit aici (în Dacia).

Însă Xonopol zice, că chiar și dacă ar fi așa, acea în sine încă nu documentează nimic; eu toate că nici nu e așa.

Pentru ce nu documentează nimic tăcerea absolută a chronicarilor și istoricilor referitoriu la românii lui Traian locuitori în Dacia? Pentru aceea, că Dacia a rămas afara de cursul întâmplărilor istorice; locuitorii ei fiind neculți, n'au

venit în contact cu alte popoare culte; n'a fost nici când independentă, dintr'o mână barbară într'alta, așadar și români, totdeauna au adeptat numele cuceritorilor¹. Numele Daciei s' schimbă după olalta, purtând numele de Goția, Hunnia, Gepidia, Avaria, Bulgaria, Cumania, etc.; numiri le cunosc. Adeseori însă din pricipescală științifică folosesc și numirile vechi, precum numirile de schit, dac, get, și e probabil, zice Xenopol, că sub acestea numiri înțeleg și pre români.

Scriitorului (Xenopol) îi place ai bajocori pe aceia, cari știu altmintea istoria decât el, zicându-le că fasifică isvoarele, sau (s' nu zice mai mult decât) că din acelea nu scot ceea, ce e în iele. Aceasta bajocură însă s' refereste mai virtos chiar la Xenopol.

Iată un exemplu.

În anul 600 d. Chr. ducele imperatului Maurikiu, Priscos trece Dunărea pre la Viminaciu (din jos de Belgrad) în butul resistinței vitejești alor celor patru feciori alui Bajan.

La Tisa iarăși învinge Priscos și trimite patru mii de ostași pre țermurul drept al Tisei că să s' înformeze despre starea avarilor. Acești pândasi dau preste trei sate gepide, a caror locuitori îi omoară fără cruțare. Preste douăzeci de zile Priscos repoartă învingere hotăritoare asupra inamicului, a carui perdere e horribilă. Cei mai mulți slavi s' înneacă în Tisa; afară de ceea devin captivi 3000 avari, 6200 alt soi de barbari și 8000 slavi. Acest fapt îl descrie Theophilact, scriitorul byzantin. — Un alt scriitoriu byzantin, Anastasius² pune perderea acelu resbel la summa de 3000 avari, 800 slavi, 3000 gepizi și 2000 alt soi de barbari, toți acestia au devenit captivi luandu-s' afară cei morți pe câmpul de luptă.

Foarte natural că nu esactitatea numărului, ci diversitatea de soi a prin-

sonerilor vine aci în considerare. — Scriitorii byzantini, după cum vedem, enumără deosebitele popoare în armata lui Bajan. Afară de avari, slavi și gepizi amintesc și alți barbari, sub cari sunt de a-s' înțelege bulgarii, căci în țara avarilor bulgarii au constituit un contingent considerabil. Anume din anul 558 bulgarii au fost supuși avarilor; o parte din ei o'a mutat în Pannonia dinpreună cu avarii, cealaltă parte a ramas în regiunile Donului, al căror principe, cu un seclu mai târziu, a fost Kuvrat, după cum am fost amintit. În Pannonia așadar pre lângă avari erau și bulgarii, și încă mai mult ca aliații, decât supuși acelora.

Căci la o generațiune după Bajan în 630—534 referitoriu la ceea întrebare: că noul chagan s' fie dintre avari ori bulgarii? erumpe neînțelegere, cu care ocaziune învinge avarimea, alungând dintre ei 9000 familii bulgare, cari s' refugiază la bavarezii; soartea lor de mai departe neamintindu-s', notifice numai ceea, că pre acestia nu tröbue confundați cu aci bulgarii, cari s' ar fi aflat aici după avari.

Din acest exemplu — aș putea aduce și mai multe — e evident, că scriitorii byzantini nu enumără numai rassa domnitoare în enararea lor istorică, ci și pre alții, cari s' au luptat deinpreună cu domnitorii lor, sau ca supuși sau ca aliați. — Iată Theophylaktos și Anastasius în întimplarea istorică din 600 mai amintesc afară de avari, slavi și gepizi și pre alți barbari — după cum cred eu bäsat acestia sunt bulgarii.

Oare din acest incident, că iei nu amintesc pre români, cari însă după credința lui Xenopol ar fi locuit în imperiul lui Bajan, nu tröbue ținut de probabilitate istorică ma chiar de adevör istoric, că așadar prin 600 în Ardeal n' au fost români? Sau din tăcerea lui Theophylakt și Anastasius referitoare la români să deducem ceea, că zeu atunci români au fost locuitorii Ardealului. — Așadar ael lueru să-l ținem de adevör, despre care tac scriitorii?

Mai sus am zis, că: Xenopol nu

¹ Ils passaient continuellement des mains d'une race barbare dans celle d'une autre et acceptaient toujours le nom de leurs envahisseurs, p. 72.

² Theophylaktos VIII. 3. 4. Anastasius

Hist. eccles. Edițiunea Bononiană p. 132.

învrednicește nici de răspuns acea întrebare, că Attila pentru ce nu și-a cercat scriitorii de curto între românii din Ardeal, ei a cerut și a capătă atari dela Aëtius? Iel trece așa ușor preste acea întrebare zicând: »căci oamonii seraci ce sau refugiat in strimtorile munților, cari au devenit păstori, n'au putut redica monumente mărețe la mormintelo decedaților soi, nici n'au putut fi de așa samă, că se poată governa imperiul hunic.« Aci întreb: pentru ce nu apar și români in ostea lui Bajan proslavi și gepizi, dacă au locuit in acel imperiu? Oare și reforitoriu la aceasta întrebare încă se aibă valoare respunsul acela: că românii s'eraci refugiați in strimtorile munților n'au fost de așa samă, încât se fi putut număra ceva in ostea lui Bajan.

— Pentru ce nu? intrăb iarăș ieu; oare pentru acea, că au fost creștini după cum afirmă Xenopol, iar Bajan cruțând a cruțat pre creștini — cea ce nici Xenopol nu eugetă într'atâta e de ridicul lucru? Sau pentru acea, că fiind in număr foarte mic Bajan nu i-a băgat nici in samă?

Însă dacă scriitorii creștini byzantini fac amintire de celea trei sate ale gepizilor de lângă Tisa: atunci și pre românii creștini ce locuiau dealungul Murășului inca i-ar aminti, unde s'ar fi coborit din strimtorile munților. Deore-ce după părerea lui Xenopol românii refugiați între munți până la anul 600 au trebuit să se sporească foarte; și apoi pre poporul acest numeros nu l'ar fi lăsat in liniște nici Bajan, nici nu l'ar fi putut trece cu tăcerea nici scriitorii byzantini și mai târziu nici cei din occident. — A construi istoria română din tăcerea scriitorilor, într'adevèreo întorprindero curioasă, mai virtos atunci, când însăși limba română protestează contra unei atari istorii fabricată. Au și din tacerea Stului Bruno și Stului Gerariu încă se deducem acea că acolo au esistat români?

Xenopol nici nu se leagă tare de istoria românilor ce se poate celi din coteria scriitorilor, căci, așa ziceo, sunt și chronicari, cari amintese istoria români-

lor din ovul mediu, precum *Anonymul regelui Bela* și rusul *Nestor*; mai sunt și alte isvoarë, *Niebulungu-l*. Fidedemnitătea *Anonymului* regelui Bela, așadar demnitatea lui ca isvor istoric o am pertractat in mai multe locuri și in mai virtos in opul meu din 1883 *Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht*, pre caro, așa se vede, Xenopol nu'l cunoaște. Aci indrumoz pre cetitoriu la acelea două întrebări pre cari le-am amintit și mai sus, și la cari nu e in stare să-i respundă lui Anonym nici Xenopol nici aderenții lui de principu. Să vedem dar. ce ne mărturisește rusul Nestor¹, care a seris prin anul 1100, despre istoria românilor din evul mediu. »Asupra poporului slav ce locuia prin părțile Dunărei au năvalit schiții, pre cari ii numesc bulgari, și iau asupra. După acea au intrat acolo ugri cei albi, subjugând de acolo pe valachi (români), cari inaintea de acea au fost răpit pe sama lor acest pământ. . . .« »6396—6406. adeca d. Chr. 388—898 ugrii (maghiarii) au trecut pre lângă Kiev, preste acel munte, care până azi să numește *Ugric*. . . Au fost sosit din orient, și trecând preste munți înalți, pre cari ii numesc munți Ugrici, au început a se lupta contra valachilor (români) ce locuiau acolo; căci acolo mai nainte o fost locuit slavi, după cari au urmat valachi (români) invingând acestia pe slavi, și astfeliu mai in urmă i'o numit acest loc (după-ce l'au cucerit maghiarii) țara-Ugrică (Ungaria)². Xenopol astfeliu să exprimă franțuzește: »Puis vinrent les Ougres blancs qui s'emparèrent de la terre slave, après avoir chassé les Vlokhs qui avaient occupé cette terre avant eux.« — După acea au venit ugrii albi, cari au ocupat pământul slavilor, alungând pre valachi (români), cari au poșezut acest pământ inainte de slavi³. Față de aceasta mărturisire alui

¹ A trăit dela 1057 — până 1113, așa dar a scris pre timpul regelui Coloman.

² Des heiligen Nestors . . . und der Fortsetzer desselben älteste Jahrbücher der russischen Geschichte vom Jahre 858 bis zum Jahre 1203. Benedikt Scherer, Leipzig, 1774.

³ Xenopol la p. 83.

Nestor scriitorii slavi sunt foarte dubioși. Schaffarik întreabă: cine-*s* românii amintiți de Nestor? și apoi răspunde, că sunt celții, cari încă în timpii înainte de români au invins pro slavii vechi de pre țermurii Dunărei. Acea părere, că românii (vlachi) ar fi strimtorit afară pre slavi de pre ținuturile Dunărei, se contrazice cu istoria destul de chiară de atunci, care face lucru evident, că de un atare popor slab, precum erau românii, slavii n'au fost nici când strimtoriți afară. « Astfelu se exprimă Schaffarik'.

Miklosich în edițiunea lui Nestor și lasă afară, ca unele streinisme intercalate, acestea cuvinte: »Alungând pre români, cari au poșezut acest pământ înainte de slavi!« Și preste tot despre mărturisirea lui Nestor e de acea părere, că și cea mai ageră esplicare încă va rămânea numai alusiune, până atunci, până când în vre-un scriitoriu grec nu vom afla isvorul, din care a scos Nestor acel lucru.

Xenopol ce e drept e aplicat a ținea de inimic pre ori-ce scriitoriu, care nu se joară pre autochtonitatea ardeleană a românilor, dar totuși nu pot eugeta, că ar cuteza a acusa cu parțialitate maghiară pre Schaffarik și Miklosich.

Noi însă atribuim mai mult crezământ la nenumăratele dovezi contrarie, decât Anonymului nostru, acărui mod de scriere îl putem înțelege din împrejurări, sau decât rusului Nestor, despre a cărui fidedemnităe e mai în stare a vorbi Miklosich, și decât pe terenul limbisticii slabului Xenopol după cum vom avea ocașiune a observa.

O afirmare neașteptate ne întinde *Niebelungu-l*, zice Xenopol, care dovedește adevărătatea afirmării atât a Anonymului, cât și a rusului Nestor. În *Niebelung* în al XXII-lea cânt cetim:

»Inaintea regelui Ețel era de-a să vedea
Cum călăreți aprigi, de limbi străine falnic mergea
A păgânilor mulțime și a creștinilor,
Cari au venit să primească pre doamna lor.
De a rușilor și grecilor viteji mulți să vedea

¹ Schaffarik: *Slavische Alterthümer*. Deutsch von Moriz von Aehrenfeld. Leipzig. 1843. I. 235.

Dar și polonii și și românii încă nainte dedea;
Caii pre cari ședeau erau de minune,
Fiește care datina poporului seu opune,
Din țara Kiev-ului în un cavalier era;
Dar beșii cruzi! cum împușca
Pre paserile în aer sburătoare
Tragând la săgeți cu mare furoare! —
Cu aceasta ceată primește Ețel (Attila)
Pre Krimhilda. Și cântul continuă:
Curtea lui Ețel mergea nainte
Cu voia bună, îmbracată în pompoasă vestiminte,
Douazeci și patru de prinți toți avuși și mari domni;
Numai se-și vadă doamna, altceva nu le trebuie nimic.
Ducele Romung de pre pământ românesc
Insofit de șapte sute viteaji a alergat pân'aici;
Pasărea nu zboară mai repede decum au venit iei etc.

Iată în armata (ceata) lui Attila se află români! Știu, așa continuă Xenopol, că manuscritele *Niebelungului* ce sunt, îsu din anii 1210—1225; însă părțile lui constitutive de secur sunt mai vechi, cel puțin partea citată².

Cumcă ar' fi fost beși și poloni la curtea lui Attila acela e anachronism, însă oare anachronism-e și ființa românilor acolo? La acest lucru așa răspunde Xenopol, că expedițiunile cruciate prin anii 1096—1099, 1138—1140 și 1188—1190 a făcut cunoscută etnografia țărilor orientale înaintea germânilor; și un cântăreț (poet) de mai târziu o înbogățit aceasta poesie cu normele nouelor popoare. — Numele de Romung se refereste la românii din părțile Dunărei de nord, căci acestia se numesc pre sine români, precând în părțile Dunării de sud numele propriu a românilor e armini. Numele de Romung așadar se refereste la românii acelor ținuturi, în cări și azi se numesc așa¹.

Concezind desvoltarea lui Xenopol, dar anachronismul nici acesta nu'l poate delatura; eaci românii de prin anii 1096—1190 n'au putut figura în armata lui Attila prin anul 450. Inse eu fac atenți pro cetitori și și pre Xenopol la opistola bohemului Ottokar, în care pre

² Il est évident que ces parties doivent être bien plus anciennes, p. 87.

¹ Il indique donc que les Valaques dont il s'agit étaient originaires des pays où on les rencontre encore aujourd'hui portant ce même nom, p. 89.

la anul 1260 scrie pontificului, că eo învingere glorioasă a reportat într'un rebel mare, pro care astfel îl caracterizază :

»Grave bellum, quod adversus Belam et natum eiusdem Stephanum, Ungarie reges illustres, et Danielem regem Russio et filios eius et ceteros Ruthenos et Thartaros, qui eidem in auxilium venerant et Boleslaum Cracoviensem et Leskonem iuvenem Lusatie duces, et innumeram multitudinem inhumanorum hominum, Cumanorum, Ungarorum et diversorum Selavorum quoque et Valachorum, Bezzeniorum et Ismahelitarum, Seismaticorum etiam, utpote Graecorum, Bulgarorum, Rasiensium et Bosnensium hereticorum auctore Deo gessimus!.

Armata lui Bela foarte samănă cu acea armată — după cum o descrie Ottokar, — cu care a mers Attila înaintea Krimhildei. Dănilă »rex Russiae« e principile Kievului: aşadar ruşi sau rutheni sunt şi în armata lui Attila; Boleslaus »Cracoviensis dux« aşadar sunt şi poloni în armata lui Attila; raţi: aşadar sunt şi în armata lui Attila să află »Krichen = Griechen«; Ottokar nu-şi uită nici de beşi (Bezzenii); aşadar şi în armata lui Attila sunt beşi; cu un cuvânt armata lui Bela o constituiesc păgâni cu creştini amestecaţi: natural, că şi în armata lui Attila o constituiesc astfel creştini şi păgâni amestecaţi.

În urmă Ottokar aminteşte şi români în armata lui Bela: iată şi în armata lui Attila aflăm români. Şi ducele acestor români, după Niebelung, e Romung. Că oare acesta e nume de popor şi nu conumele unei persoane? cine ar fi în staro să spună? Numele de vlah o cunoşcut pretutindenea în secolul al XIII-lea; ear numele de român preste tot era necunoscut. Poetul, care astfel descrie armata lui Attila, a fost austriac, caci *Niebelungul* care l cunoaştem s'a făcut în Austria; şi eu foarte suspicioez, că un poet austriac după anul 1260, a descris armata lui Attila pe calapodul descrierei

armatei vestite alui Bela. În armata lui Bela în anul 1260 într'adevăr au fost şi au putut fi români. Să ne reamintim numai condiţiunile acelea, sub cari Bela în anul 1247 a donat banşagul Seremului şi Cumania de dincolo de Olt (România) lui Rembald, magistrului ordului de spital ierusalimitean (magno Praeceptor), şi atunci vom afla foarte naturală esistenţa românilor în armata lui. Nu pot zice, că numele de Rumung ar fi format per analogiam Rembald, dar aceea o şin aproape de adevărat, că voieşte a fi numele unui cavaler german.

Şi fiind că ştiu, că la înşisi români cuvântul român a însemnat iobagie perpetuă, cuvântul Rumung nu poate fi nume de duce.

Fiind vorba de *Niebelung*, mi voi intercala aci acea observare, că şi Anonymul a cunoscut poate unele fragmente ale aceuia după amintitul cânt al XXII-lea serbătorile uspeşului lui Attila cu Krimhilda au durat 17 zile în Wiena.

»Uspêşul şinu şieaptesprezece zile,
Aşa cred, nu-e rege, despre care
Să poată zice că a avut un uspeş mai mare decât
[acesta ;
Cine numai a fost defaţă, a fost înbrăcat în vestmintă
[nouă.«

Căci afinul lui Eţel, Blödelin a fost adus multe sieriie din Ungaria pline de aur şi argint (üzer Ungerlande), care le-a împărţit între oaspeţi. Lăutarii (chobzari) regelui unul fieşte care a primit şi mai mult decât o sută mărei. Însă deja în Tuln, înainte de cunună, au decurs jocuri eroice festive (gimnastică), despre cari astfel sună poesia :

»Intr'acea Eţel sta lângă Krimhild,
Acolo tinerime multă s'e lupta pentru gloriă, după
[datină ;
Sau făcut şi multe concurenţe (de cai) pentru premii
[mari,
Creştini şi păgâni fieş'e care după datina sa.

Conform lezei cavaleresti oamenii lui Ditrich (Detre Redicau sus sulişile asupra scutului ;
Să sfarimă în şanduri, în mânil cavalerilor ;
Oaspeţii germani moie multe scuturi.«

Acasta descriere ni-o reoglîndează evident următoarea descriere a Anonymului : »Arpad şi oamenii lui de căpote-

¹ Katona : *Ist. Crit. Hung.* Tom. VI. 314, 315.

nie (omnes sui primates) au intrat cu toată soldațiunea Ungariei în cetatea regală alui Attila, unde se mirau de edificiile de piatră, între cari unele erau în ruine altele încă în stare bună; și se bucurau nespun, că au ocupat fără resbel cetatea lui Attila, din acrași viță e Arpad. Și zi de zi se ospetau în paloșile lui Attila, șiezând unul lângă altul în rînd, sunând inaintea lor tonurile dulci ale symphonii, citerei și flucrului. Ducele și nobilii beau din vasă de aur, ear țerenii și servitorii din vasă de argint; și astfel se uspetau cu tot noul oaspece sosea. Ear Arpad împarția posesiuni și locuri la oaspeții ce-și petreceau acolo; cea ce auzindu-se, au alergat la iel cu mulțimea oaspeții și poftindu-i noroc și petreceau acolo. In aceasta veselia mare Arpad și oamenii lui au petrecut acolo douăzeci de zile, și soldații lui călare fiind zi de zi făceau gimnastica cu scuturile și sulțiile lor inaintea regelui; ear alți tineri, conform datinei păgâne, se jucau cu arcul și cu săgețile (et omnes milites Hungariae, ante praesentiam duceis fere quotidie super dextrarios suos sedentes cum clypeis et lanceis maximum tormamentum faciebant, et alii ju-

venes, more paganismo, cum arcibus et sagittis ludebant). De acest lucru Arpad se bucura foarte, donând la fiește care soldat deosebite donuri de aur și argint și proprietăți.¹

Ce e intr' aceasta descriere intr' adevăr curios: Anonymul face doosebire între »milites Hungariae« și între »alii juvenes«, precum deosebese *Nibelungi* cavalerii germâni de cei hunici. Cavalerii germâni creștini, ear cei hunici is păgâni.

La Anonymul numirea »milites Hungariae« e egală cu cavalerii germâni; ear »alii juvenes« sunt cavalerii hunici; și despre aceștia zice, că »more paganismo« au emulat numai exortărea arcului și săgeților, din contra »milites Hungariae super dextrarios suos sedentes cum clypeis et lanceis« așa se emulează ca cavalerii germâni.

De altmintrea din *Nibelungi* atât de puțin se pot preda întimplările istorice ale lui Attila, precum din Anonym nu se poate nici barăm presupune cu probabilitate referitoriu la lucrurile istorice ale lui Arpad.

Paul Hunfalvi.

PROTEST

CONTRA „REPLICEI“ EDATE ÎN NUMELE TINERIMEI UNIVERSTARE ROMÂNE.

(Fine.)

VI.

Dupăcum am amentit toate frecăturile și divergențele dintre români și unguri se nasc de acolo, că elementele române extreme espicându-și greșit toate acțiunile guvernului și a legislațiunei — eari țintese la întărirea și prosperarea statului — pe acelea le cualifică de tendență îndreptate spre persecutarea naționalităților.

Dupăce punctul lor de mănecare e în contrazicere, așadară cum nu se poate

înainta întreagă legiunea ofenselor contra unui sistem de guvernare?

În Replica se ved numai 2 încriminări mai motivate, — aceste 2 puncte merită ceva atenție mai serioasă, — toate celelalte — s' prav și cōnușă.

Un punct e legea electorală separată pentru Ardeal (1874 art. 33.); celalalt legea de naționalități din 1868.

Legislațiunea a greșit când a adus pentru Ardeal acoasta lege separată,

¹ Anonymi: Bela regis notarii caput XLVI.

pentru că ea a mânăat numai apă pe monar-
elementelor de politică extremă —
contrară uniunii fără însă a obține ceva
resultat practic. — Despre legea electo-
rală din 1874 nu s-a poate afirma, că ea
s'ar fi adus numai contra românilor. Prin
aceasta s'a ureat nu numai consul românilor
ei și a celorlalte naționalități. De bine-
ventările acestei legi s'au bucură nu numai
ungurii ei și românii. Prin aceasta lege,
pe basa vechiului drept *nobilitar*, s'au
împărțit la dreptul de alege toate
comunele (Hidas, Dombro, Mohaci, Or-
menis etc. în comit. Turda-Aries și apoi
și în alte comitate.) Tot pe baza acelui
drept validitatea alegerilor s'a enunțiat
pe baza voturilor românilor.

De altă parte prin aceasta lege o
îngreunăat ajungerea la urnă nu numai
a românilor ei și a ungarilor, a s'ecuilor
și a sasilor cari în aceasta privință sunt
frați de cruce.

Ofensa nu s'au esplică în împrejura-
rea, că doară prin legea electorală din
1874 românimea ardeleană s'ar fi atacat
în dreptul său vechi de alege, — des-
pre aceasta nice-că putem vorbi, — ei
vorba e despre acea, că legislațiunea a
distribuit greutatea cu două cumpene
încărcând pe umerii unor cetățeni mai
mult ea pe a altora.

Contra acestei legi au pășit nu nu-
mai românii ei și ungarii, cari nu pot
prevedea motivele aplicării celor două
soiuri de cumpene. E natural, că ofensa
în aceasta privință atinge mai mult pe
românii ardeleni, cari locuiesc în parte
preponderantă; de aci ultraistii propovă-
duese în fața Europei o cauză vedită :

»Eată măsura maghiară care în-
careă pe umerii cetățenilor 2 soiuri de
sarcini.«

Coalaltă ofensă fundată e acea, că
prelângă dispusețiunile legi de naționa-
lități din 1868, guvernul și legislațiunea
au trecut cu vederea indigenarea unei
deosebite »datini«. Aceasta nu a fost la
loc. Dacă acea datină — care prelângă
lege s'a validat — ar mai fi corespuns
intențiunilor statului național maghiar,
atunci legislațiunea ar fi fost deobligată

a schimba legea. Așadară situațiunea
consiste în acea, că este o lege a cărei
multe dispusețiuni n'au valoare pentru
viața practică; din contră este o datină,
care suplinește aceste dispusețiuni le-
gale.

Aceasta e dreptatea. Estremii dară
pot striga cu tot dreptul la urechia le-
gislațiunei, că a făcut o lege care nu a
știut-o valora în toată privința.

Indigenarea acestei datini însă, nu
însamnă că doară românimea ar fi res-
pinsă dela folosirea limbei sale. Doară
românul își poate folosi limba sa inde-
pendent atât în școală și presă cât și
preste tot în cereurile sale private căci
poate închia contracte, documinte etc.

Indigenarea acestei datini a adus
cu sine numai acea, că limba oficioasă
a statului de voia manipulațiunei uni-
forme pe terenul legislativ și adminis-
trativ, s'a estins și a ocupat un teren mai
larg.

Aceasta împrejurare e reprezentată
în programul politicii elementelor mai
serioase de ofensă, precând din partea
elementelor extreme e cualificată de cea
mai mare brutalitate etc. etc.

Bine-i, fie acestea ofense și atari
fapte legislative, cari țintesc curat contra
românilor: noi întrebăm însă ce e de
făcut? Doară acea că aceste ofenze s'au
nu le revindecăm pe calea factorilor
nostrii legali? Să alergăm pentru cura-
rea lor la liga bucureșteană ca acea să
facă presiune asupra maghiarilor cu for-
ță, amenințări și calumnii?

Întrebăm: oare probat-am noi ro-
mânii ardeleni a ne lupta contra acestor
ofenze, ca astfel s'au rebonificăm tot ceea-
ce maghiarii au stricat? Nu. Noi încă în
anul 1869; când nice că sustau aceste
ofense, am decherat pasivitatea pentru că
guvernul s-a năsuat a aduce legea națio-
nalităților din 1868 cu cea mai mare
imparțialitate.

Legea ofensătoare electorală s'a adus
numai în 1874.

Oare n'am fost noi dători încă la
încoputul acestor ofenze a păși publice

în barieră, a absta dela pasivitate și a face atență maioritarea parlamentului, că purcede pe o cale rea și greșită?

N'am fi fost dători a începe lupta constituțională pe calea competentă în contra partidului susținătoare de aceste ofențe; a ne folosi de drepturile constituționale, a trăi și a ne lupta în stat dupăcum e datina. Început-am noi ardelenii aceasta luptă? Când și cine?

În 1869 noi am decherat pasivitatea pentru-că legislațiunea a publicat uniunea Ardealului cu Ungaria. Dar aceasta ce a fost? Dacă a fost ofență față de români, ar fi trebuit indusă în programul de ofență și apoi luptat pentru revindicarea ei.

Uniunea n'a putut fi ofență pentru români. Poporul român ca atare, n'a avut nice un drept față de Ardaal.

Pământul acesta a fost al sécuilor, al ungarilor și al sașilor. Dacă acestia au decherat uniunea, aceasta e treaba lor. Cu românimea și în aceasta cesțiune, s'a purces pe o cale nobilă, — au fost adecă întrebați în cauză și mulți dintre reprezentanții lor s'au decherat prelengă uniune. Pe ce basă au putut fi românii contrari uniunii, când ei ca factori politici n'au putut avea ceva pretensiuni — drepturi — în vechiul Ardeal?

E tot una! Românii să-și fi câștigat drepturi. Drepturile însă nu se pot elupta și validita așa, că bătrânii să privească cu mâinile în busunar, ear juniimea și respective copii să peregrineze în toate părțile prin Europa strigând după ajutor străin.

Să concedem însă că legislațiunea maghiară a greșit când a conces urzirea ofenzelor, dar oare conducătorii românilor nu au greșit când nu s'au năsuț a-și validita ofențele pe cale constituțională și astfel a-le revindica acelea pe cale legală?

Tot ei au greșit cu aceea, că au voit a plânta în pământ liber constituțional tradițiunii dela un guvern absolutistic, n'au recunoscut situațiunea corespunzătoare istoriei constituționale milionard; s'au năsuț în scopul intereselor particulari a

răsturna din fundament libertățile și dispuseșiunile constituționale ale statului nostru nutrind sântēminto ilegali și de o natură de tot despotică.

Celalalte ofență trimbitate cu îngânfare în Replică sunt inventate și forțate.

Neplăcerile se nasc acolo unde două partide sunt în contrazicere reciprocă față de un subiect principal.

În acest cas chiar și din motivul nevinovăției unei ori altei partide se născocesc lucruri de tot ridicule.

Aceasta o aduce cu sine natura omenească. Noi însă reducem toate la punctul nostru de mănecare.

Autonomia bisericească e stagnată.

Așadară este și autonomia bisericească română numai cât e stagnată. Aceasta însă e foarte natural. Estremii își esplică autonomia bisericească așa, că în sinoadele bisericești să li-să concedă a pertracta și cesțiuni politice. Sinoadele bisericești au degenerat în consilii de partide.

Guvernul însă nu va concede aceasta.

Nu aceia stagnează autonomia bisericească română cari voese a-o susține în întregitatea ei adliteram ei aceia, cari se abat dela scopul ei și o folosesc în alte scopuri politice.

Dreptul de convenire e denegat.

Replica face amentire despre reprobarea statutelor alor noauă asociațiuni.

În 25 de ani guvernul a denegat aprobarea statutelor fundamentali alor 9 reuniuni române fundându.

Aceasta nu e ofență. Tot în acest interval și în asemenea mod a purces guvernul și față de 2 ori atâtea reuniuni de caracter maghiar.

Mâna guvernului fiind legată de lege, ea nu poate aproba statute compuse ilegal și neregulate.

Aceasta e o dispuseșiune, care trebuie aplicată totdeauna în interesul dreptului de asociare. Aceasta însă nu o amințește Replica, că oare în 25 de ani față de cele 9 statute neaprobrate câte s'au aprobat?

Numărul reuniunilor române, cari s'au fundat și există, trece peste 100.

Așadară opus cu 100—9. Europa are cunoștință despre cele 9 statute respinsă, dar nu știe nimica despre cele mai bine de o sută cari există și stau în serviciul românismului.

Românii nu se aplică în diregătorii.

Despre numărul amplexiilor români Replica constată o proporție falsă.

Dar fie cele constatate drepte și adevărate.

Una totuși e sigură adevărat după zisa Replicii la comitate sunt aplicați 405, în minister 18 iar la tablele regești numai 10 români. Așadară totuși avem și români aplicați. Precum am afirmat, numărul acesta e fals. În toate acele funcțiuni după spusele Replicii, în proporția poporațiunii ar trebui să fie aplicați 3703 de români. Ce ar fi avut de făcut autorul Replicii în aceasta ceștiune?

Ar fi trebuit să arete că acei 3270 români cari n'au aplicațiune nicăieri — ea o ceată ce stă la îndămână — există faptice oare unde, apoi că aceia își apți și acomodați pentru ocuparea respectivelor funcțiuni. Ar fi trebuit să arete, că aceia în butul cualificațiunii lor nefiind aplicați undeva, bat lumea și pribegesc prin țară fără casă și fără masă.

Dar se vedem unde s'acei indivizi cualificați și neaplicați?

Arote Replica nominalitor pe toți aceia, cari au suplicat la stat după posturi și nu li s'au conferit!

Ofenza sa comis numai față de acestia care nu față de cei-ce nice-când n'au reflectat la vr'un post de stat, ori doară cari ca material cualificat nice unde n'au existat.

Poporul român nu e apt a educa din sênul său atâta inteligență de câtă are lipsă numai la susținerea propriilor sale instituțiuni.

Chiar din acest motiv zicem noi că guvernul a greșit în aceasta privință, care nu doară pentru că ar nega reflectanților conferirea posturilor corespunzătoare.

E greșit mai departo pentru că nu și trage samă de facultățile productive restrânsă a inteligenței poporului român și din aceasta materiă nu și crește șișei elemente ieșite și patriotice.

În aceasta ceștiune autorul Replicii se razimă cu purcederea pe întortocături. El pretinde dela guvern posturi. E de însămnat, că românimea nutrește o politică pasivă contrară sistemului existente.

A și susține cineva propria sa sistemă cu atari indivizi cari își inimici decherați aceleia, — ar fi o noauă erudițiune.

Când oarecine e inimic unei sistem, subtragă și conșciențele politice și numai apoi vadă că nu trebuie cerșite posturi dela acea sistemă.

Scriitorii români își persecutati.

Cu toții trăim în un stat legal, așa-dară dacă cuiva nu i se conced toate-nu ar' putea afirma, că e apăsă.

Replica de sub întrebare, apoi ori care foaiă română dovedește că presa noastră e liberă. Ca aceasta libertate să nu degenereze, s'a pus sub scut legal. În decurs de 25 de ani au fost dejudecați pentru artiellii politice 7 scriitorii români. Chiar aceasta lovitură a ajuns și pe scriitorii maghiari.

Guvernul n'a dictat în pana vr'unui scriitor artiellii contrastice legilor, dacă aceasta au comis-o ei sênguri apoi fie bărbați harnici a suporta și consecințele. Un scriitor maghiar a și murit în decursul captivității.

Mulți dintre scriitorii români propagă persecuțiuni de rasă și tradare de patriă. Este ertată aceasta? Pentru că cineva e român să-i fie iertat a comite ori și ce fără a-l ajunge pedeapsa legală?

Dacă autorul Replicii are lipsă de o atare libertate, atunci meargă în alte părți și și creze un stat deosebit. În Europa causele ce se abat dela loge, să supun tribunalului.

Averea năsăudecană s-a luat sub secestru.

Guvernul ungurese a dat românilor din ținuturile năsăudone peste 1½ milion de florini. Școalele române să sus-

țin din aceasta sumă. Fondul școlastic e administrat de curatorat român.

Tot erariul a mai anticipat aceleora ca vr'o 500.000 fl. sub condițiunea, ca aceasta sumă să se replătească din munții ce formează proprietatea fondurilor școlastico.

Guvernul a luat dară munții sub administrația sa, firește cu invoirea năseudenilor.

Aceasta încă e o ofenză dar de așa natură, încât năseudenii din dēnsa trag un folos pentru fondurile școlastico române de 1½ milion de florini, — folosând totodată și anticipățiunea erariului în sumă de 500.000 fl.

Afacerile școlastico is maghiari-sătoare.

În scoalele române limba de propunere e cea românească, supravighiarea și dirigința scoalelor e tot română.

Limba statului e studiu obligat în câte 2—4 oare pe săptămână. Eată dară maghiarisarea! Aceasta e o încriminare ridiculă, oare nice că merită atențiune.

Dar se nu mai mergem cu Replica, pentrucă ea e o muncă ucizătoare de spirit și astfel noi nu ne putem demite la dispute sterpe și nedemne.

Să zicem însă că toate încriminările din Replica is adevărate și că în întreagă broșura nu există o singură minciună, neadever.

Între astfel de împrejurări ce ne demândă patriotismul? Acea, că noi ca cetățeni ai acestei patrii, ca supuși fideli ai regelui, ca frați ai connaționalităților și ai maghiarilor' se alergăm cu ofenzele la vecinii streini și astfel prin »amestec« strein să răsturnăm liniștea patriei noastre?

Dacă toate încriminările is adevărate, oare ne putem simți plenipotențiați a rupe cu factorii noștrii legali toate relațiunile și a trece după ajutor la poporul unui rege nouă do tot străin?

Ori doară nouă ni sa stricat ordinea creșterii și suntem confuși?

Mulți, foarte mulți dintre noi vor raspunde la aceasta întrebare în mod

afirmativ. Așa fie! Aceia însă is tragă samă, că guvernul tractându-i ca unii ce se abat dela lege, is face numai dătorința.

Pentru câțiva însă se nu suferă un »întreg« nevinovat. Guvernul păstrându-și moderățiunea să se năzuească a delatura răul.

Să-se năzuească a validita programul românilor moderați.

Ar fi încă multe de zis, — dar la punctele principali ne-am dat opiniunea.

Mai avem încă față de nobilă junime maghiară câteva cuvinte.

E fapt că întreg complexul Republicei demască cea mai mare tradare de patriă.

Acest nepatriotism sa răspândit în numele junimei române academice preste întreagă Europa.

Deși Replica nu s'a pertractat preventive și nice acceptat din partea junimei, dar totuși pot fi mulți rătăciți cari vor consimți decursive cu conținutul ei.

Tinerimea maghiară însă să nu 'și pearză sângele rece și să nu detragă tinerimei române din iubirea sa. Junimea maghiară fie generoasă și pacientă. Apa trece, petrele rămân. Mica fortună produsă de Replica va dispărea, — aceasta față de junimea maghiară dispară fără ceva urme.

Ertarea și uitarea sinceră nu sunt cele din urmă virtuți.

Acuma când academiile să redeschid și românul cu unгурul earăși ajung a ședeă lēngă olaltă, — unгурul să nu considere pe vecinul său de contrar.

Fie tēnerul unгур întēlept și răbdător, pentrucă junimea maghiară nu va fi judecată după Replica ci după împrejurarea, că oare cum sa purtat ea în urma aceleia.

Rēsplata unei atari laboare o ignoraarea.

Să fim frați și amici adevărați! Binecuvēntaro și pace amatoei noastre patriă!

Mihail Bodin.
Ștefan Moldovan.

POESII POPORALE.

Mă duseiu la dăscălie
 Să 'nveț carte și popic.
 Dăscălii cât dăscălii
 Dar' cu mândra mă iubii
 Când fuseiu la junătate
 Bah! s'o ardă focu carte;
 Dăscăleam cât dăscăleam
 Dar' cu mândra mă iubeam
 Când eșii din dăscălie
 Mă sâleau la cununie.
 Cununie vrënd nevrënd
 Ce mai lucru fără rënd!
 Când eșii din cununie
 Vine-o babă și se'nbie
 Ști-o focu ce-mi vorbea
 . . . Vai de dăscălia mea!

*

Când treceam la mândra dealu
 Mi-so despotcovit calu;
 Dar' nu-i vina calului
 Nică a potcovariului,
 Că îi vina tot a mea
 Că pea des mă duc la ea.

*

Frunză verde de săcară
 S-o mâniat bade-asară
 Pân-ce n'am eșit afară;
 N'am eșit că n'am putut
 M'o pus maica la cernut
 Și mi-o dat o sită deasă
 Să nu pociu eși din casă.
 Io am luat una rară
 Și-am ieșit la poart'afară.
 Când eram la sêrutat,

M-o chemat la frământat,
 Când era se'm stêmpêr doru
 M-o chemat s'apînd cuptoriu.
 Că l'am mai perdut odată
 Și l'am cotate lumea toată
 Și l'am aflat la o fată
 Care vrea să mi'l sêrute
 Dumnězêu să nu-i ajute!

Doamne mult l'am mai cotate
 În mijlocul codrului
 La curțile »domnului»
 Unde-s dorurile 'nchisê.
 Mândrele pă tablă scrisê
 Prins'a doru-a mă 'ntreba:
 »— Doară coați pă cineva?»
 — Cot pă cel cu pana verde,
 Dumnězêu sus să nu'l rebde
 Că mo 'nvêțat a iubi
 Și mo lăsat a jeli.
 Cum bade te a-î îndurat
 De pă mine mai lăsat
 Ca și-o păsărică 'n gard
 La toți oamenii de sfat.
 Da drăguțiu negrijit
 E ca stratu neplevit,
 Și drăguța negrijită
 Ca grădina neplevită.

Nici atunci nu te uit
 Când pă mine-or pune lut.
 Nici atunci nu teo-i uita
 Căci ți-o fost dulce gura.

(Culese din Gilău)

Ion Papp C.

CULTUL »UNGARIEI«.

Publicăm două corespondințe, cari dovedesc, că cultul Revistei noastre face cuceriri. Părerile și ve-

derile noastre în treaba »apostolilor» naționali sunt aștețuite. Iată-le:

»Am în vedere pe cotitorii foi »Tri-

buna« și reputațiunea însași a »Tribunei«, și din acest motiv moralmente mă simțese a reflecta, în interesul sfântului adevăr, la cele publicate în nrul precitat (229).

1. Observ că Baia Sprio și Satul-nou-de-jos nu se află în Sălăgiu, ci în Ungaria propriu zisă; prin urmare acei »doi eroi« nu sã află în Sălăgiu, cum susține corespondențele celor »doi eroi«.

2. Observ că nu suntem numai »doi eroi«, ci este cu noi întreg clerul Marmației, al Ugocci și al țerii Oasului; precum și poporul chiar și cel sătmărcan afară de puțini seduși din parochia Șișești, care toți reprobăm spiritul anarchic propagat prin *mincuni și calumnii*, și ne lipim de *preabunul nostru episcop*, și-l venerăm cu toții. Ba poporul, auzind despre cele-ce se petrec, numește pe eroul Lucaciu *Antichrist*, al cărui discipul s'a făcut și Sztáncs Gheorghită, și poate că unul încă din Sălăgiu, pentru-că nu poate fi om cu mintea la loc, ca să nu se indigneze cetind cele-ce se publică în prețuita »Tribuna« despre un episcop plin de credință în Dumnezeu, cum este episcopul Szabó.

3. Înainte de a răspunde la cele referitoare la persoana mea, aflu de bine a permite unele observațiuni referitoare la episcopul Szabó.

Între tot clerul diecesan, eu mă simțesc mai chemat a mă pronunța despre acest prelat român; pentru că eu, în decurs de zece ani am petrecut în aula episcopescă, și în toate zilele dimineața am servit s. liturgie cu episcopul, ear' după ameazi dela 6—7 oare am cetit episcopului; m'am preumblat, când pedestru, când în caretă cu episcopul; am conversat cu el oare întregi, și în acest timp m'am convins, că episcopul Szabó iubește tot atât de tare pe poporul și clerul românesc ca însuși Lucaciu: cu deosebirea că episcopul Szabó știe a iubi și a apăra pe Români și clerul înțelepțeste și părintește ear' nu nebunește, ca și Lucaciu.

Pecatul, după unii, al lui Szabó este, că el nu a descins pe tronul liber al

politicei; ear' Lucaciu face și a făcut politică.

O, unde sunt acei redactori savanți ai »Tribunei« de odată, care seriau, că apretușese ajutorul politic sugerat de cler; însă a sili pe cler, ca să descindă pe arena politicei nu se simțese chemați. Și azi ce pretinde »Tribuna«, nu numai dela preoți, dar' chiar și dela episcopi: ca ei să se arunce în marea fluctuantă a politicei. Ce ar folosi apoi, și ce daune nu ar putea veni din lupta politică a clerului: ar urma, că căzând politica, cum și cade adese, ar periclita și Sionul românesc!

Avem noi azi, har Domnului, inteligentă mireană, facă ea politică, și noi clerul, dacă nu-'i vom putea ajuta, cel puțin nu-'i vom pedeca, dar' ea să bage și să între până la s. altar cu politica, să pună biserica și clerul în serviciul politic, aceasta nici un episcop, ba nici un preot nu o poate permite fără a nu expune celui mai mare pericol însași biserica.

Și oare dl. Lucaciu, oare nu a voit el a băga politica, prin aceasta a deschide ușa poliției în biserică? oare om cuminte nu vede, că episcopul Szabó vâzând acestea a avut s. datorință a striga un veto lui Lucaciu, care însă în mod temerar nu a ascultat și urmarea 'i-a fost suspendarea. Judecați voi cei bărbați bărbătește, ear' nu vă luați după copilării. Și vă întrebați, că care bine și consult este a expune unicul elenodiu, biserica, pericolului?

Eu de altminte rea 'mi am exprimat vederile mele, și am signalizat principiile bisericii față cu aceasta în nr. 276 (anul 1889) al »Tribunei«, sub titlul »*Afacerea protopopului Berinde.*« Observ încă aci, că unul sau doi din Sălăgiu au fost mai atacat pe episcopul Szabó, căror, eu în timpul acela li-am și răspuns în »Gazeta Transilvaniei«.

Po acel unul il cunoaștem și noi, și știm, că a avut și are mâncărimea de a deveni episcop; dar' po astfel de căi anevoice îi va succeda.

Dela stimații domni dela »Tribuna«

poftim, că dacă voese ca »Tribuna« să fie organ universal să propage adevărul ori-și-cine 'l-ar vesti acolo; ear' să nu se facă famula parțială a unor indivizi, care luptă chiar cu armole rușinoase ale minciunii, numai ca să 'si ajungă scopul lor egoist.

4. Relativ la persoana mea scrie discipului meu, că sunt vör în ceva cu Ioan și George Pașca; eu îl asigur, ba mă oblig publico, că dacă el, s'au oricine altul va putea demonstra și documenta, că eu sunt consăngean, chiar și în a 18-a frăție cu cei citați, atunci îi voi solvi îndată una sută de florini în aur. La cas contrar, poate voi fi silit a cere întervenirea tribunalului regese în această cauză,

5. Discipulul meu scrie, că numai cu multe poclonituri etc. 'mi-a succes a merge la teologie la Viena. La ce observ, că la Viena și la Pesta s'au trimis totdeauna tinerii cei mai buni; ear' eu am reușit ca *primus* în a VIII-a clasă, și »*eximio modo maturus*«, ce poate vedea ori-și-cine din testimoniile mele; așadar' nu am avut lipsă de poclonituri etc., ca să pot merge la Viena la sfânta teologie.

Mai încolo scrie, că la examene am esit »*via gratiae gratis datae*«; mă provoc la indice, din care poate vedea ori-și-cine, că modernul cardinal, Eminența Sa Dr. Gruscha, fost atunci profesor, 'mi-a dat eminentă, ear' doctori subscriși și cu sigilul parohiei aulice 'mi-au exorat următoarele și stradat:

»*Quo tempore studio S. Theologiae cum maxima diligentia vacavit. In hujate c. r. scientiarum Universitate praelectiones in Jus canonicum per duo semestria excepit, et tentamen rigorosum ex Historia ecclsa et jure canonico cum successu subiit* (»*per vota unanimita*«). *His junxit mores sacerdote dignissimos, pietate ac modestia insignes etc.*«

6. Mă numesc profesor obscur etc., ou îl rog pe ol și pe alții să cetească a) »Observațiuni relative la limba maghiară«, publicate în »Observatoriul« nr. 19 din 4/16 Martie 1881, care în »Religio«, foaie bisericească ungurească lo-am pub-

licat și în limba maghiară subscriindu-mă; b) cetească »Reflexiuni făcute de George Pașca, profesor de sf. teologie în Gherla la programul gimnasiului gr.-cat. din Năsăud«, publicate în »Observatoriul« nr. 104 din anul 1878; c) ce privește principiile mele o poate afla din cele sus citate cu ocașiunea suspendării protopopului Berinde.

7. Mă numește și istoric obscur, eu îl rog ca să cetească »*Geniul Romei*«, care 'l-am dat publicității sub falsul nume »Armenopolitanul« în »Observatoriul« nr. 23 din anul 1879.

Am scris mult și multe în genere în foile românești dela anul 1869, precum și în cele ungurești, din care nu va putea nimeni areta, că nu aș fi iubit neamul meu românesc. Pe oamenii fuduli, copilăroși și fanatici 'i-am combătut în scris s'au 'i-am desprețuit.

8. Din împregiurarea, că eu la preumblare fiind cu tineretul seminarial li-am adus înainte pe un erudit belgian, care a voit a proba, că limba belgiană ar fi fost limba primă a genului omenesc, am făcut și eu câteva asemănări; și între altele zis, că nu știu Nemții au învățat a vorbi dela noi, ori noi dela Nemți, făcând câteva observațiuni umoristice; așa de exemplu nemțescul *Kopf* dela cofă; nemțescul *Hand* dela handur de cânepă; nemțescul *Fuss* dela românescul fus etc., ba și unele verbe am adus înainte, dintre care unul citez aci: »*mähen*« a cosi, dela românescul »a maha« cu mâna. Ba supusu-le-am și despre cuvântul Ungur, că se derivă dela »Angra«, (= *das Oberhaupt des bösen Geist*, Dr. Werner *Relig. et Culte* pag. 161.) Chior, că nu se derivă dela Kóvár, ci dela Thiu ar (Thiu=deus, ar s'au ur=sol l. c.); așadar' ar fi consult, am zis, ca să nu scriem Chior, ci Thiuar, cum se și exprimă Românii de aici. Thiu-arlocuința soarelui, Heliopolis pe grecește. În Thiuar, la Butcasa a și fost o cetate mare, care, cum arăta numele, a fost biserica soarelui. Că cuvântul Turțiu este dărimat din cuvântul tuscic *tursturris*; *losna-luna*, nume a unei comune län-

gă Gherla, Samos-soare, Thoissa-zoița luna »Racoltia« Corneliu a Lapido îl traduce »Male-dentatus«, așadar, pe românește ar fi Ron-colțiu etc. etc.

Și pentru d'al do acestoa discipulii s'iee în batere de joc pe profesorul lor; aceasta numai la Români, zice discipulul meu, că s'a întemplat?

9. Amintește despre jurământ. că acela nu obligă fiind stors cu sila, cum se află aceasta la autorul latin »Gury«; discipulul meu prin atitudinea ce ia el față cu episcopul seu, căruia 'i-a jurat obediență și reverență nesilit de nime-nea, arată că jurământul lui deși volun-tar emis nu-'l obligă. Acesta este un ce subversiv.

În urmă, nu pentru a mă lăuda, ci pentru a mă apăra aduc la cunoștință,

că până acum amăsurat puterilor mele m'am năzuit a-'mi arăta iubirea de nou-mul românesc și în faptă. Vre-o 30 ju-găre de pământ și grădina plină de po-mi plantați de mine o am dăruit unui institut românesc. Martor îmi este s. consistor gherlan; la școala conf. gr.-cat. română din loc am dăruit 143 fl. v. a.; în cassa cea nouă parochială am dat din al meu 218 fl. v. a.; la o biserică româ-nă am dăruit un rind de vestminte preo-țești în preț de 50 fl. v. a. etc. Și totuși eu sunt păcătosul și Românul cel rău; pentru că am cutezat a combate anarchis-mul și principiile subversive de ordine ce vëzui că se incuibă în sinul bisericii noastre.

(Tribuna.)

George Pascha,
asesor consist.

IN SÎNUL mămă-LIGEI.

(Comedianții în București.)

Oaia de scaiu nu s'ie poate mântui numai dacă o tunde cineva. Noi nu ne putem mântui de scaii națiunei. Ne vor ierta stimații cetitor că nu gătam cu blăstămățiile apostolilor naționali. Acești oameni cu foarfecile ar trebui depărtați de pre trupul nostru, însă nime n'are cu-raj al curăți poporul de un putregaiu, pre cum e acesta. Noi l'am tăia din ră-dăcini, însă noi stăm cam departe de trupul poporului, dupăce aceia, cari tră-iesc din unsoarea națiunei nu cam lasă oameni de treabă în apropierea ei. A noastră bucurie ar fi, dacă cociorva, cu care am școiorit putregaiul națiunei, o-am putea scoate odată afară. Nu s'ie poate!

Omul râios s'ie scarpină mereu. Noi suntem râioși. Râia noastră sunt apos-tolii naționali. Ne scarpinăm mereu și nu suntem îndestuliți, apare singele și noi tot ne scarpinăm, dupăce poporul român e făcut ca să s'ie scarpine tot me-reu după faptele »apostolilor naționali«. Scarpinarea bine ne cade, până-când ne

scarpinăm nu cugetăm la acea că sun-tem morboși.

*

Trei apostoli la București. Tustrei sunt catolici. Dr. Raț, Dr. Lucaciu și ? Coroian. Doi procatori și un popă. Un popă fără eclesiă, afară aruncat din pa-parochie; doi procatori fără procese. Unul găzdae altul s'erac. Unul dintre procatori (Dr. Raț) a mâncat bani din punga poporului preste o jumătate de milion și totuși e s'erac, celalt (Coroian) a avut mai multă minte, cu Lucaciu po-pa dracului, dinpreună, sunt bogați. Ave-rea lui Coroian e strinsă câtva cu su-doare ș'apoi și de acasă a adus ceva; Dr. Lucaciu, om calic, 'și-a strins averea fără sudoare. Tot fundamentul avereri-lor, zice un francez, miroșește. Apoi averea lui Lucaciu 'și dă mirosul preste 7 hotarē. — Bun e la noi de apostol!

*

Despre averea lui Lucaciu, despre faptele apostolului românilor lucruri scâr-navo s'ie pot ceti într'o foiă maghiară.

Ne vom ocupa într' alt număr cu faptele mărețe ale apostolului spurcat. Aici accentuăm că Lucaciu e vițdat în onoare vorbindu-se de păcate, mișelii etc. Să poate că apostolii moderni n'au lipsă de onoare, cinste și omenie, după-ce ei sunt sfinți. Sfinții pot fura, a face mișelii, nu sunt sub legile omeniești. Așa eugetă despre apostoli și Tribuna (nr. 257):

»Insulte murdare sunt îndreptate în contra Dlui Dr. Vasile Lucaciu. Articolul se spriginește în miserabila sa țintă pe o scrisoare trimisă redacției probabil (?! scornire) din diecesa Gherlei și la tot cazul de un om al episcopului Szabó, de nu va fi opera chiar a pribănitului prelat. (D'apoi?! Nu e vorbă de scriitor ci e vorbă de mișelii lui Lucaciu, drepte sunt sau ba?) Scrisoarea este o denunțiere tendențioasă plină de minciuni și ticăloase calumnii, (apoi dacă e așa, ar trebui tras la răspundere scriitorul, și dacă Szabó e scriitorul și dacă sunt calumniile cele scrise, apoi Dr. Lucaciu ar triumfa asupra episcopului seu, l'ar putea pune în temniță!) Nu ne vom ocupa cu acea-ce ea cuprinde. (Firește, mai ales dacă cuprinde adevăruri. Tribuna de adevăruri se teme ca dracul de tămâia.) Azi când toată suflarea (mai ales provăzută cu spirt — vinars —) se îndreaptă spre agerul (hămisitul) nostru lupțator (comediant, cancanist) național (drăcesc), când din toate părțile pe unde trăesc români (d'ai Tribunei blăstămași scocioritori în punga poporului) el e salutată cu iubire pentru lupta (Pfui!) ce o postează națiunei sale (dracului), ar fi o adevărată insultă lui Dr. Vasile Lucaciu (popa dracului) dacă ne-am înjosi (?! mai jos Tribuna nu poate ajunge) să răspundem mârșevilor (?! oare?) unui păcatos denunțiant, insultele grosolane ale unei foi plină de ură și venin în contra atât a Dlui Vasile Lucaciu, apostolului românismului, cât și a întreg poporului românesc. (Adecă să-l acoperim pre Dr. Vasile Lucaciu, apostolul românilor cu trupul poporului!)

Moral: Românule, dacă capeți telegrame, »ești salutată din toate părțile

de români«, apoi poți fura, celui, omori, poți boli opinca, poți fi mișel, fără omenie, nu te teme! nu trebuie să dai samă despre faptele tale nimerii. Poți merge la București, voi fi acolo salutată de Ligă, de lume mare, caci cine se va înjosi a răspundea la insultă că esti mișel, și-ți va arăta punga de unde ai luat!

Apoi n'a sosit vremea lui Antichrist?

In București se află acei trei apostoli despre care vorbirăm.

Dr. Raț s'a dus ca să iee la mână colectele naționale pentru trei feresti.

Dr. Vasile Lucaciu s'a dus ca să-i plătească Liga amenda de 500 fi.

Coroian? s'a dus de martore, după-ce el e domn și dacă 'și închide chilia nu-i acasă nime, poate călători. Dracul i-a trimis la București.

Se zice că s'a dus, ca să vindă pre catolici neuniților. Trei catolici vinzatori: un popă și doi procatori. Dacă vor veni acasă vor începe —după contract— propaganda în favorul neuniților.

Suntem curioși cât au căpătat pentru noi? Ce ar căuta ei în București? De bună samă ne au vëndut. Să fim atenți! Tribuna neunită, organul catolicilor șoimușeni și șişeșteni, apostolilor catolici, bine știe de unde suflă vântul. Tribuna cu trei catolici, vor împărți hainole noastre, precum le au împărțit hainele lui Hristos! Românule! Apostolii moderni îți caută buzdunarul, pielea, credința, mult vei suferi încă pentru ei!

Crix-Crax.

BIBLIOGRAFIE.

Ni s'a trimis:

La Questione d' Oriente e le nationalità. Dialma di Valpotosa. Reggio Emilia, tipagr. di Carlo Gasparini. 1892.

Nici mai multe nici mai puțin, un estras din Memorandul și Replica făcută de secțiunea mincinosilor ai Ligii. Aceasta broșură încă-i făcută de mămă-Liga din București. Cele zise de noi în contra acestor scrieri sunt nimicite prin propozițiunea următoare:

»Tale risposta venne infatti pubblicata qualche tempo appresso, redatta da un tal Moldovan Ger-

gely un commissario di polizia (!) creato professore universitario in premio (!!) delle sue efferate persecuzioni (!!!) contro i rumeni.«

Adecă noi cei eschși din societatea românească (neună) prin persecuarea românilor, drept premiu, am ajuns dintr'un comisar de poliție la catedră universitară. Toate argumentele noastre sunt nimicite! Cu patru minciuni într'o propozițiune suntem învinși cu totul. Ce public stupid poate fi acela care să 'ndoapă cu atari măgării!? Secțiunea mincinosilor a mămă-Ligii lucrează bine!

POSTA REDACȚIUNEI.

G. Oradie. Nu s' pot comunica. Fără simbuli poamele nu ne trebuesc.

X. Y. Braşov. V'ați uspătat bine. Cu »apostolii« națiunei ați șezut la o masă (ce fericire!), ați mâncat, ați b'ut, ați b . . . ; v'o însuflețit, v'o stropsit. Ați vorbit, ați strigat, ați urlat, ca s' v' audă cineva; ca s' vadă că voi sunteți d'alui Lucaciu, ticăloși! Imoralitatea lui Goldiș inaintea junimei ștudioase va străluci pururea!

A. D. București. Despre toate avem cunoștință. Intre noi și alte popoare este o mare deosebire. La alte popoare (la francezi) semizeii adevărați, precum e un *Lesseps*, a fost *Grevy*, a căzut din înălțimea ceriului în pulbere, pentru-că i-a ajuns umbra imoralității. La noi prin păcate, imoralități, furturi, și alte blăstămății s' rădică oameni asupra noastră; îi rădicăm chiar noi la înălțimea ceriului, ca să strălucească — păcătoșii — asupra noastră! Moralminte suntem râioși. Râia noastră sunt »apostolii« desfrânați!

L. C. Blaj. Canonicul despre care am vorbit în numărul trecut e din Blaj. Să poate că ne vom ocupa cu treburile lui.

D. M. Viena. Secțiunea de aranjarea banchețurilor, scandalurilor a Ligei din București, zilele trecute, a avut mult de lucru cu primirea Măiestății Sale *Vasilie Lucaciu*, dumnezeul și împăratul defraudanților. La sosirea regelui adevărat al românilor, Măiestatea Sa Carol, din Viena, această secțiune a vrut să aranjeze scandaluri, demonstrațiuni contra lui, de ce s'a dus la Viena. La sosirea lui *Lucaciu*, regele defraudanților români, Liga își sare din piele de bucurie; bancheturi, iluminări, însuflețire în toate unghiurile Bucureștilor; membrii Ligei în foc și vâpăi, își mănăcă mâinile și picioarele de însuflețire — pentru-că *Lucaciu și soții s'a dus la Viena*. Unul e hulit, altul e mărit pentru călătorie la Viena. Despre Carol pân' acuma s' știe, că România a înzestrat-o cu independență, libertăți; că junimei universitare a donat preste un milion, că dintr'un stat subjugat oriental a făcut un stat liber, de tot modern european. Despre *Lucaciu* s' știe că 'și-a rupt jurământul depus pre sfta evanghelie înaintea altariului bisericii; nu 'și le-a împlinit datorințele sale, a lovit în episcopul seu, a îndemnat comune bisericesti ca să treacă la neunire, a stors opinca ca s' fie — calicul — bogat, și banii de intențiuni în mâna lui s'au făcut pulbere. Și Liga îl sărută, pfui! — Liga culturală (!) îl cuprinde cu iubire. Piha!

G. A. Budapesta. Așteptăm.

S. D. Sibiu. Și noi așteptăm ca redactorul Telegrafului Român odată să s' așeze cu părerile sale. Fie omul sănătos, sau bolnav, tot o părere trebuie să aibă. Redactorul Telegrafului e de altă pânură.

Marmația. Românul când zice: »Il voi da p'ă mână de procator«, vrea să zică: »il voi beli, il voi nimici de tot«. El are multe esperințe, vox populi vox Dei. Poporul român la noi e dat p'ă mână

de procator. Dr. Rai, cu Coroian cu ceialalți procatori, fără p'ero ne isprăvesc treburile naționale. Lupii păstoresc turma. Având lipsă și de popă, *Lucaciu*, apostolul apostolilor, când procatorii moralminte și spiritualminte vor g'ăta cu poporul, popa dracului il va îngropa cu mare pompă cu asistența Ligei culturale din București. Și noi ne vom lăsa ca să ne 'ngroape adenc temându-ne nu cumva lupii să s' apuce de noi. Suntem oameni de mămăligă.

R. București. Corb la corb. Procatorii din București culeg bani pentru mișcarea procatorilor nostri și pentru amenda lui *Lucaciu*. Procatorii bucureșteni mai mult bine ar face dacă ar da de slujbe, ca Dumnezeu să le ierte păcatele advocaților nostri făptuite prin belirea opincei. Ar trebui strinși bani de intenții și dați p'ă mâna lui *Lucaciu*; apoi ne fiind nici slujbe, nici bani, dracul i-ar duce pre toți, și noi am fi cumva mai fericți!

INȘTIINȚARE.

Ungaria p'ă an 6 florini
P'ă jumătate de an 3 florini.

Pentru România și străinătate:

Pe an 14 franci.

Pe ½ an 6 franci.

Administrațiunea.

Din »Ungaria«, anul I, la noi s' află de v'nzare cinci (5) esemplare complete legate, cu prețul à 8 fl. sau 16 franci.

Administrațiunea.

Preoților și învățătorilor s'raci Ungaria s' va trimite p'ă an pentru 3 fl.

Administrațiunea.

Cuprinsul: Neadevăruri în mesagiu. Elemente române în limbile străine. Despre istoriografia română (Urmare.) Protest contra »Replicei« edate în numele tinerimei universitare române (Fine.) Poesii populare. Cultul »Ungarici«. În sinul mămă-Ligo. (Comedianții în București.) Bibliografie. Posta Redacțiunei. Instiințaro.